

Illustratie: Theo Barten

De knoet van Poetin

Rusland bouwt een nieuwe machtsbasis op zijn gasreserves. Staatsbedrijf Gazprom is een wapen in een politiek waarin energietaar Vladimir Poetin hongerige gasimporteurs tegen elkaar uitspeelt.

Roy op het Veld

In 1999 voorspelt een zekere Vladimir Poetin in een wetenschappelijk tijdschrift dat Rusland zijn 'oude macht' gaat 'herwinnen'. Niemand slaat acht op het betoeg van de toen nog volstrekt onbekende Poetin. Hij droomt van een terugkeer van Rusland als wereldmacht. Niet als militaire krachtpatser. Natuurlijke hulpbronnen, vooral aardgas, kunnen een formidabele hefboom opleveren in het buitenlandse beleid van Rusland. 'Het potentieel aan natuurlijke hulpbronnen geeft Rusland een speciale plaats tussen de geïndustrialiseerde landen', schrijft hij.

Zeven jaar later, begin 2006, zit Poetin stevig in het zadel en twijfelt niemand er meer aan: de onbekende scribe van weleer is in zijn opzet geslaagd. Als Gazprom in januari 2006 op last van het Kremlin de gaskraan naar buurland Oekraïne dichtdraait, laat Poetin zijn spierballen voor het eerst opzichtig rollen.

Gazprom beschikt over de grootste gasreserves ter wereld. Europa haalt 25 procent van zijn gas uit Rusland, en omdat Gazprom het wettelijk monopolie heeft op de export van gas, beschikt het staatsbedrijf over een machtspositie van formaat.

De gasrel met Oekraïne is een zakelijk conflict. De voormalige sovjetstaat is een slechte betaler. Maar de vergaande sanctie die het Kremlin gebruikt — het afsluiten van een land midden in de winter — is een politiek signaal aan de nieuwe president Joesjtsjenko, die na de Oranjerevolutie een prowesterse koers vaart en zelfs lid wil worden van de Navo. Poetin ervaart dat als een regelrechte bedreiging. Door Oekraïne te laten voelen dat het afhankelijk is van Russisch gas, probeert het Kremlin het land weer in zijn invloedssfeer te krijgen.

Als Poetin in 2000 begint aan zijn eerste termijn als president gaan de plannen van zijn voorganger Boris Jeltsin om Gazprom op te breken meteen de koelkast in. Poetin wil Gazprom niet versnipperen, maar juist versterken. Hij benoemt twee getrouwen in de top van het con-

cern. Alexei Miller krijgt de functie van 'chief executive'. Dmitry Medvedev wordt 'chairman' en houdt toezicht op het bestuur.

Miller als Medvedev zijn beiden vrienden van Poetin. Ze hebben onder hem gediend op het stadhuis in Sint-Petersburg. De verwevenheid tussen politiek en bedrijf is hier goed zichtbaar. Voordat Miller naar Gazprom komt, is hij korte tijd onderminister van energie en Medvedev wordt naast zijn rol als chairman ook benoemd tot vicepremier van Rusland.

De uiteindelijke macht over Gazprom ligt niet bij deze twee topmannen, maar bij Poetin zelf. 'Ik ben dan wel de chief executive, maar je weet toch wel wie echt de baas is van Gazprom?', laat Miller zich eens glimlachend ontvallen. Poetin is de energietaar van Rusland. En dat wil hij blijven, ook nadat Medvedev hem heeft opgevolgd als president. Kremlinwatchers speculeren er al jaren op dat Poetin na zijn presidentschap een directe rol bij Gazprom op zich gaat nemen.

De top van Gazprom droomt ervan om van het Russische gasconcern de grootste onderneming ter wereld te maken. Millervolgt de beurskoers van Gazprom op de voet. Hij wil zijn bedrijf groter, belangrijker en machtiger maken dan het door iedereen bewierookte Amerikaanse ExxonMobil. Door de gestaag stijgende aandelenkoers heeft Gazprom eind 2007 een waarde van bijna 350 miljard dollar. Dat is meer dan Shell, maar nog altijd minder dan ExxonMobil, dat rond de 500 miljard dollar waard is.

De opmars van Gazprom is indrukwekkend, maar toch staat het te boek als een bedrijf dat financieel slecht presteert. De bedrijfswaarde is groot, maar gerelateerd aan de enorme reserves is Gazprom goedkoop. Gazprom is iets meer dan 2 dollar per vat olie waard (waarbij gas is omgerekend naar olie-equivalenten), terwijl westerse bedrijven al snel 15 dollar per vat waard zijn. De lage waardering komt onder meer door de slechte operationele prestaties van het bedrijf. De gaswinning groeit nauwelijks, en het immense pijpleidingnetwerk verkeert volgens waarnemers in erbarmelijke staat en schreeuwt om een miljarden kostende onderhoudsbeurt.

'Wij kijken allemaal te veel op tegen dat Gazprom', zegt een bestuurder van een westers

energiebedrijf die vaak zaken doet met de Russische gasreus. 'We denken allemaal dat het een heel professionele organisatie is. We herhalen steeds dat ze groter dan ExxonMobil willen worden. Maar dat is nog niet terug te zien. Gazprom wordt zwaar overschat, wat de slagvaardigheid van zijn interne organisatie betreft. Maar je kunt ook moeilijk verwachten dat er na zeventig jaar communisme opeens een geolie commerciële machine staat.'

Ook aan de consumptiekant is efficiëncy een onbekende term. De verspilling van aardgas in Rusland is legendarisch. De gasprijs op de binnenlandse markt wordt gereguleerd. Het gas is zo goedkoop dat er geen enkele prikkel is om er zuinig mee om te gaan. Een berucht voorbeeld van de energieverkwisting zijn de vele duizenden Russische flats die centraal verwarmd worden en geen thermostaat kennen. Terwijl de ketel uitbundig loeit, regelen flatbewoners de temperatuur in huis door de ramen half of helemaal open zetten. Op die manier gaan vele miljoenen kubieke meters gas per jaar verloren.

Ondertussen vraagt het Westen zich wanhopig af of Gazprom wel aan al zijn exportverplichtingen kan voldoen. Het concern leunt op drie grote gasvelden: Jamsburg, Urengoy en Zapolyarnoye. In 2005 leverden deze drie giganten 350 miljard kubieke meter gas per jaar op, circa 65% van de totale gasproductie van Gazprom. Russische geologen verwachten dat de drie megavelden in 2030 zijn teruggevallen naar een productie van minder dan 150 miljard kuub per jaar. Gazprom heeft daar echter zeer ambitieuze doelstellingen tegenover staan. In 2030 moet de gaswinning op een niveau liggen van ruim 600 miljard kubieke meter per jaar. Dat is het volume dat ze grotendeels al via langjarige contracten verkocht hebben.

Waar gaat Gazprom het gas vandaan halen? Reserves zijn er genoeg, daar twijfelt niemand aan. Maar investeert Gazprom genoeg om die onaangeroerde gasvelden tot ontwikkeling te brengen? Het Internationaal Energie Agentschap IEA vreest van niet.

Gazprom droomt ervan de grootste onderneming ter wereld te worden

Het is een product van het communisme, geen geolie commerciële machine

Het Westen vraagt zich angstig af of Rusland al het toegezegde gas ook kan leveren

Gazprom geeft niet veel prijs over zijn investeringsplannen. Het zegt keer op keer dat het Westen maar vertrouwen moet hebben in het Russische staatsconcern. Voor Nederland is dat geen probleem. Nederland importeert een kleine hoeveelheid Russisch gas, maar is dankzij het grote Groningensgasveld nog zelf exporteur van gas. Voor landen als Finland, Estland en Slowakije ligt dat anders. Zij zijn voor 100% afhankelijk van gaslevering uit Rusland en zijn dus minder geneigd om de Russen op hun blauwe ogen te geloven. Ook West-Europese landen hangen aan het infuus van Gazprom: Duitsland koopt 36% van zijn gas van Gazprom, Italië 27% en Frankrijk 25%. Het IEA maakt zich namens al deze grote importeurs zorgen. Vorig jaar had volgens het IEA 17 miljard dollar geïnvesteerd moeten worden om de productie op peil te houden, onafhankelijke deskundigen denken dat het bij 7 miljard dollar is gebleven.

Voor Gazprom creëert de vermeende onderinvestering schaarste op de markt, en daar is de machtsbasis van Rusland op gestoeld. Om de markt krap te houden koopt Gazprom zo veel mogelijk gas weg in de landen rond de Kaspische Zee. Een belangrijk deel van het gas voor de export moet van buiten Rusland komen. Gazprom koopt jaarlijks al 55 miljard kubieke meter van landen als Turkmenistan, Kazachstan en Oezbekistan. Zonder dit gas zou de export naar Europa haperen.

Cruciaal is ook de beslissing van de Russische regering om de prijsregulering langzaam los te laten. Als de prijzen stijgen, wordt het aantrekkelijk om energie te besparen. 'Dat heeft gevolgen voor de vraag hoeveel Gazprom moet investeren', zegt een bankier die voor Gazprom werkt. 'Voor de Russen vertegenwoordigen de cijfers van het IEA niet de waarheid. Zij denken veel optimistischer. De rest van de wereld is overigens een consideratie, geen prioriteit.'

Toch blijft de uitdaging voor Gazprom enorm. Ze hebben niet alleen exportverplichtingen naar Europa, maar ze richten hun blik ook steeds vaker op de snelgroeiende Aziatische markt. De nervositeit in de Europese

Vervolg op pagina 16

De knoet van Poetin

hoofdsteden stijgt als Poetin in maart 2006 tijdens een staatsbezoek grootschalige gasleveranties naar China aankondigt. Rusland en China gaan twee pijpleidingen aanleggen om 80 miljard kubieke meter aardgas per jaar uit West-Siberië te pompen. Dat is precies het gas waarvan de IEA en analisten dachten dat het voor Europa bestemd was. De plannen worden in Europa opgevat als een waarschuwing: geen gezeur over dominantie en geen lastige vragen over ons investeringsprogramma, anders verkopen we ons gas gewoon aan een ander.

Volgens een westerse zakenman die tot op het hoogste niveau contacten onderhoudt in Rusland, moet dit soort spierballentaal van Poetin niet al te serieus worden genomen. Zijn uitspraken zijn alleen bedoeld om 'politiek drukte zetten'. 'Dat moet met een korreltje zout genomen worden. Er is in Rusland gas genoeg voor Europa én China.' Deze zakenman twijfelt er niet aan of Gazprom in staat is om voor Europa West-Siberische velden te ontwikkelen en tegelijkertijd Oost-Siberische velden aan te boren voor China en de rest van Azië. 'Ja, natuurlijk kunnen ze dat, zonder twijfel.'

De topman reist regelmatig naar Moskou en heeft contact met de top van Gazprom en ook met Poetin. Als 'vriend aan huis' kan hij bij Gazprom en het Kremlin in de keuken kijken. Hij bevestigt dat Poetin en Gazprom-managers bewust proberen om met uitspraken over de export naar China de Europeanen te prikkelen. 'De Russen vinden het prima om op die manier druk te zetten op de rest van de wereld. Vind je het gek dat Rusland die kaart speelt? Iedereen

'De spierballentaal van Poetin is alleen bedoeld om politiek druk te zetten op Europa'

die onderhandelt over grote contracten probeert zijn tegenpartij onder druk te zetten. Dat gebeurt al bij kleine aankopen. Ga maar eens een huis kopen dat al twee jaar leegstaat. Dan vertelt de makelaar van de verkoper dat zich die week plotseling nog drie gegadigden hebben gemeld. Dat doet toch iedereen? Dan mogen die Russen ons toch ook een beetje uitspelen tegen China? Dan is het aan ons om te kijken of

het een reële dreiging is. En dat is het niet.'

Voormalig Shell-manager Peter Vogtländer, voorzitter van de Energieraad en adviseur van de Nederlandse regering, denkt er heel anders over. 'Mijn lezing van de Russische situatie is dat Poetin méér afzetmogelijkheden creëert dan hij gas heeft', zegt hij. 'Als die pijpleiding naar China er ligt, kan Poetin kiezen aan wie hij levert', stelt Vogtländer. Energie is politiek, en Poetin zal niet twijfelen om gasleveranties in te zetten als wapen in zijn buitenlandse beleid. 'Dan kan hij zeggen: iemand die niet aardig tegen me is ga ik even op een rantsoen zetten, die ga ik een beetje afknippen. Je hoeft in je leveranties niet meteen naar nul terug te gaan. Als je iemand op 75% of 80% rantsoeneert, kan het ook al behoorlijk pijn doen.' Dat China te ver van West-Siberië aflight, speelt volgens Vogtländer een ondergeschikte rol. 'China heeft heel veel energie nodig en doet alles om die te krijgen. Uiteindelijk komt het erop neer dat China gas wil hebben en dat Rusland zijn afzetmogelijkheden wil vergroten.'

Terwijl Europa zich zorgen maakt om zijn gastoevoer, kijkt Gazprom verder. In zijn streven om het grootste energieconcern ter wereld te worden kijkt het daarom naar andere continenten. Gazprom verzet de bakens naar Afrika. Het concern sluit samenwerkingsverbanden in Algerije en Libië en aast op een positie in het gasrijke Nigeria. Als Gazprom erin slaagt een dominante positie in Afrika op te bouwen, zullen de Russen een steeds groter deel van de gasstromen naar het Westen controleren en de westerse hoofdsteden onder steeds grotere po-

litieke druk kunnen zetten.

Die strategie zou volgende maand kunnen culmineren in de oprichting van een gaskartel naar het model van de Opec. Landen als Rusland, Iran, Qatar en Algerije komen in Moskou bij elkaar om hun prille samenwerking verder vorm te geven. Sceptici zeggen dat de onderlinge politieke verschillen te groot zijn om een kartel te doen slagen. Analist Cyril Widdershoven van Deloitte beschouwt een gas-Opec echter als een reële mogelijkheid. 'Het opzetten van een gaskartel kan makkelijk. De Opec heeft ondanks grote onderlinge verschillen ook goed gefunctioneerd.'

Een gaskartel is volgens Widdershoven gevaarlijker dan de Opec. 'Het aantrekken van alternatieve leveranciers is zeer moeilijk omdat er weinig grote gasproducenten zijn. Bovendien is de infrastructuur rigide', zegt hij. Als Duitsland geen gas meer uit Rusland krijgt, kan het niet van vandaag op morgen gas uit Nigeria kopen. Er zijn geen pijpleidingen om het gas te leveren, als Nigeria het gas al over zou hebben.

Ook Vogtländer van de Energieraad is niet optimistisch. 'Het opzetten van een gaskartel is niet zo moeilijk. Er zijn minder spelers nodig om een effectief kartel te creëren, omdat de gasreserves in de wereld geconcentreerd zijn in een kleiner aantal landen. Rusland is dominant in de gaswereld dan Saudi-Arabië in de oliewereld.'

Roy op het Veld is redacteur van Het Financieele Dagblad en schreef een boek over het energievraagstuk: 'De strijd om energie'.

Poetin (l) en ceo Alexei Miller: 'Je weet toch wel wie echt de baas is van Gazprom?' Foto: EPA

